



En enkel, tack!

- immigrationen till Trehörna
socken 1850-94

Enkel, tack! - Immigrationen till Trehörna socken
1850-04.

En KVL 3-uppsats av Camilla Johansson, ht -01.

Handledare Kalle Bäck.

Innehållsförteckning

<u>I Inledning</u>	1
I 1. Emigrationsorsaker	1
I 2. Vilka var utvandarna?	3
I 3. Återinvandringen	3
I 4. Tidigare undersökningar	4
I 5. Syfte	4
I 6. Källor och metoder	5
I 7. Presentation av Trehörna socken	6
<u>II Immigrationen till Trehörna socken 1850-94</u>	7
II 1. Förlopp	7
II 2. Sammansättning	9
II 3. Emigrationens längd	9
II 4. Immigranternas vistelseort före utvandringen	10
II 5. Statusförändring	10
II 6. Levnadsporätt	12
<u>III Sammanfattning och jämförelser</u>	14
<u>Notförteckning</u>	16
<u>Käll och litteraturförteckning</u>	19
<u>Bilagor</u>	21
1. Förteckning över berörda gårdar och deras mantal i Trehörna	21
2. Kart över Lysings härad och Trehörna socken	22

I. Inledning

I 1. Emigrationsorsaker

Under 1800-talets första hälft ökade folkmängden i Sverige, bl a p g a den sjunkande mortaliteten. Landsbygden, där flertalet fortfarande bodde, kunde inte längre ge det ökade antalet människor bärning för att leva ett drägligt liv. Detta var en av orsakerna till att emigrationen startade.¹ I Sverige kom utvandringen till Nordamerika igång omkring 1850 och höll på i cirka 80 år framöver, med skiftande orsaker och emigrationstoppar. Sammanlagt utvandrade under denna period omkring 1,3 miljoner svenskar.²

Den första riktigt stora emigrationsvågen inträffade i slutet på 1860-talet (1867-69) och orsakades av att Sverige drabbades av missväxt under ett par år. Huvuddelen av emigranterna utgjordes av småbönder som inte längre kunde leva på sin lilla jord.³

På 1880- och 90-talen nådde utvandringen sin största omfattning, bl a beroende på att det rådde goda konjunkturer i Amerika. Det fanns gott om arbete och lönerna var höga även för okvalificerat arbete. En viktig attraktionskraft fanns också i Amerika, nämligen den sk Homestead akten från 1862. Den innebar att alla invandrare som förklarade sig villiga att bli amerikanska medborgare fick 65 hektar gratis land. Marken blev deras efter att de brukat den i fem år.⁴

Oron på den svenska arbetsmarknaden steg kraftigt i början av 1900-talet. Sverige hade nu under ett 50-tal år snabbt industrialiserats och därmed hade folkkoncentrationen till de snabbt växande städerna ökat radikalt. De dåliga svenska arbetsförhållandena fick många att utvandra till Amerika. Skillnaden mot tidigare var att huvuddelen av emigranterna nu kom från städerna.

Runt 1920 gick Sverige in i den sista stora massutvandringen. De fortsatta dåliga tiderna här med hög arbetslöshet drev iväg många, främst industriarbetare.

Den dominerande faktorn till utvandringen var som sagt landsbygdens överbefolkning orsakad av sjunkande mortalitet samt fortsatta höga födelsetal. Barnaskarorna var ofta stora och det blev till slut omöjligt att dela de redan små gårdarna. Således ökade den jordlösa delen av befolkningen, t ex drängar, pigor, torpare⁵ och backstugesittare⁶. De var alla mer eller mindre berende av lönearbete, men då arbetsöverskottet var stort, blev lönerna låga och svåra att klara sig på.

Var då den ökande befolkningen tillsammans med den dåliga svenska arbetsmarknaden de enda motiven till att så många beslöt sig för att överge fosterlandet? Nej, även om de var de främsta skälen så fanns det många andra drivfjädrar. Kombinationen med flera års missväxt gav den sista "pushen". Chansen till ett drägligare liv ansågs av flertalet som hopplöst på landet. Alternativen var att flytta till städerna eller att resa över Atlanten till det "nya stora landet". Man får dock inte glömma att det sällan var de allra fattigaste som for. De hade helt enkelt inga ekonomiska möjligheter att bege sig iväg. Amerikabiljetten kostade cirka 80-105 riksdaler, vilket var en ansevärd summa på den tiden.⁷

Sverige var vid den här tidpunkten fortfarande ett konservativt land där det var svårt att förbättra sin position i samhället. Möjligheten att avancera var avsevärt större i Amerika där det varken fanns kung eller adel. Många ansåg att Sverige var ett land där man var politiskt omyndig och överheten bestämde. Flertalet saknade ännu vid sekelskiftet rösträtt, medan staten däremot krävde att man skulle göra värnplikt.

Det religiösa missnöjet var också en bidragande anledning. Frikyrkofolket behandlades ofta illa och såg med utvandringen en möjlighet att komma bort från den auktoritära statskyrkan.⁸

Inte att förglömma är den intensiva amerikapropagandan som fördes från många håll. Främst har de sk amerikabreven uppmärksammats, brev från släktingar och vänner som redan rest över och skrev hem och berättade om detta, i deras ögon, storslagna land med enorma möjligheter.

I genomsnitt skickade emigranterna cirka fyra brev om året hem till Sverige. Breven var inte alltid helt sanningsenliga, kanske hade brevskrivaren inte lyckats så bra som han hade hoppats på men vem vill framstå som en förlorare? En del hade dock fått det bättre i Amerika och skickade förköpta biljetter, prepared tickets, hem.⁹ Ångbåtsrederierna affischerade och annonserade i tidningarna om resorna. Många tidningar skrev också positiva och inspirerande artiklar om Amerika.

I 2. Vilka var utvandrarerna?

När emigrationen började i mitten på 1800-talet dominerade bondefamiljerna skaran av utvandrarer. De hade möjlighet att skaffa fram den erforderliga summan genom att sälja sina gårdar.¹⁰ Runt 1880 blev emigranterna i allt större utsträckning yngre och ensamstående, t e x drängar och arbetare. Ett undantag är dock norra Sverige där familjeutvandringen bestod ända in i början av 1900-talet.¹¹

I 3. Återinvandringen

Hur hade man tänkt sig livet efter utvandringen? Skulle man bara stanna i Amerika en kortare tid för att tjäna ihop pengar och sedan återvända till Sverige eller skulle man exempelvis fortsätta som jordbrukare och stanna för alltid? Frågorna kan bli oändliga, likaså svaren som skiftade från individ till individ, men några generella drag går att dra fram.

De första stora utvandringsårens emigranter var, som vi tidigare sett, oftast hela familjer som varit bönder i Sverige. De sålde sina gårdar för att göra resan möjlig. De hade m a o ofta tänkt att bosätta sig i det nya landet för gott, vilket familjerna i gemen också gjorde. En stor familj var inte lika lätrarlig som en ensamstående. De hade inte heller något i Sverige att återvända till. De blev Amerika trogna.

Den senare emigrationen toppades av ensamstående som i och med det hade lättare att förflytta sig. De var benägna att bara arbeta ihop pengar för att starta ett nytt liv i Sverige, samtidigt som de ofta hade svårare att känna sig tillrädda i det amerikanska samhället. De hade ingen familj att stötta sig på.¹² Detta var några av skälen till att återinvandringen ökade från slutet av 1800-talet och framöver. Naturligtvis påverkade även arbetsmarknadsförhållandena immigrationsfrekvensen. Depressionerna i Amerika 1893 och 1907 medförde till exempel att många sökte sig till Sverige igen, likaså efter den största depressionen 1929.

14. Tidigare undersökningar

Emigrationen till Amerika är något som berör de flesta av oss svenskar, för nästan alla har vi någon avlägsen släkting som utvandrade. Likaså var emigrationen från vissa platser så omfattande att stora delar av lokalbefolkningen försvann. Många har känt att emigrationen är en del av släktens eller bygdens historia. Intresset har därför varit ofantligt stort, inte bara bland historiker utan också bland gemene man. Forskning om emigrationen har bedrivits på många nivåer; släktforskning och hembygdsföreningar har undersökt sina socknar och forskare har tittat på helheten och även gått in djupare på orsaker och konsekvenser.

Tar man dock steget vidare och vill undersöka enbart återinvandringen, krymper materialet betydligt. Forskning har bedrivits även här men inte i någon större utsträckning. På lokal nivå kan bl a böckerna "En Smålandssocken emigrerar" samt "Skatelövskronika 1978" nämnas. Båda är skrivna av hembygdsföreningar och skildrar återinvandrarernas liv och öden. På universitetsnivå har Lars-Göran Tedebrand från Uppsala universitet skrivit en avhandling som bl a tar upp immigrationen till hela Sverige men främst Västernorrlands län. Det är den i särklass mest omfattande undersökningen, både till volym och innehåll, i detta ämne. Avhandlingen som presenterades 1972 går under namnet "Västernorrland och Nordamerika 1875-1913 - utvandring och återvandring". På Linköpings universitet har det också skrivits flera uppsatser om återinvandringen till olika socknar. Bland dem kan nämnas "Amerika tur och retur", som är en historia 2-uppsats skriven 1989 av Tua Dackman och behandlar Skatelöv socken i Småland åren 1851-1894. Ht -90/ Vt -91 skrev Camilla Knudsen en historia 3-uppsats om återinvandringen till Åtvids socken i Östergötland mellan 1874 och 1910, "Nyckeln till Framgång?".

15. Syfte

Med den här uppsatsen har jag undersökt immigrationen till en socken i Östergötland mellan 1850-94, nämligen Trehörna. Det har skrivits en hel del om emigrationen från Sverige till Amerrika medan materialet är knapphändigt vad det gäller immigrationen. Jag tyckte därför att det var intressant att undersöka återvandrarerna lite närmare. Hur många immigrerade egentligen och var de många om man jämför dem med alla som reste? Vad var orsaken till att de återvände? Var det ett beslut de hade fattat innan de reste eller ångrade de

emigrationen efter att ha varit ett tag i Amerika? Var det en homogen grupp människor som återvände eller hade de olika bakgrund? Hur var ålder, kön och civilstånd fördelat? Skiljde sig Amerikavistelsens längd mycket mellan immigranterna eller kan man urskilja ett mönster? Hade deras status ändrats till det bättre? Beslutet att bosätta sig i Trehörna vid återkomsten, kunde det bero på att de hade någon slags anknytning dit? Dessa frågor har jag försökt att besvara i min undersökning.

16. Källor och metoder

Som bakgrundsmaterial till denna uppsats har jag använt befintliga böcker om emigrationen, tidigare skrivna uppsatser och den enda avhandling som finns samt uppgifter som jag har fått genom kyrkoarkiv. De källor som jag där har begagnat mig av är husförhörslängder, församlingsböcker (detsamma som husförhörslängder men efter 1900), flyttningslängder, födelse- och dopböcker samt död- och begravnings böcker.

De återinvandrare, som var födda i de Östergötlandssocknar som nu finns bevarade i Landsarkivet i Vadstena, har jag försökt följa ifrån födelsen och framåt tio år efter immigrationen. Personer som återinvandrade till Trehörna, men var födda någon annanstans har jag också försökt spåra i deras födelsesocknar, i den mån de har varit belägna i närheten av Trehörna.¹³ Likaså de som flyttade från Trehörna inom tio år fr o m att de hade återvänt från Amerika.

Undersökningen började med att jag gick igenom inflyttningslängderna, och studerade hur många som hade bosatt sig i Trehörna med tidigare vistelseort Amerika. Därefter kontrollerade jag var de var födda varefter det blev möjligt att följa dem i husförhörslängderna. Man kunde se under vilka förhållanden de tillbringat sina liv före beslutet att emigrera. Vid återkomsten kunde man jämföra om t ex boendeförhållande och yrke hade förändrats i husförhörslängderna vid berörda tidpunkter. Viktigt att påpeka är att några personer tenderade att ut- och invandra mellan Amerika och Trehörna ett antal gånger. De finns därmed medräknade i statistiken över emigranter och immigranter ett flertal gånger. Således kommer siffrorna över antalet återinvandrare i personer att understiga antalet återinvandringstillfällen. I statistiken kan det även förekomma sk "falska" emigranter, m a o personer som tog ut flyttningsbevis¹⁴ hos prästen, men som av någon anledning aldrig flyttade. De blev då inskrivna i inflyttningslängderna som "komna från Amerika" trots

allt. Andra gjorde tvärtom, de åkte utan att ha fått något flyttningsbevis eller attest, och finns sålunda inte med i någon utflyttningsslängd.

Ytterligare klargöranden är på sin plats vad beträffar ålder, vilka som räknas som återinvandrare samt benämningen Amerika. Fr o m 15 års ålder räknar jag personerna som vuxna. Barn födda i Amerika av svenska föräldrar räknas inte som immigranter. Den lite diffusa benämningen Amerika som används avser endast dagens Förenta stater, USA, och därmed inte Mellan- och Sydamerika dit emigration också förekom men i mindre skala.

Senare granskade jag även emigrationen från Trehörna i sin helhet för att se hur stor frekvensen var att återinvandra. Tyvärr har undersökningarna vad det gäller den totala utvandringen begränsats p g a tidsbrist.

Svårigheter att tyda prästernas handskrifter och förkortningar har också problematiserat sökandet. Felaktigheter och stavningsfel kan därför tyvärr förekomma.

Som tidigare nämnts, finns inte mycket skrivit om återinvandringen till andra socknar, förutom de båda uppsatserna och avhandlingen som jag kort berört i det föregående. Jämförelserna inskränks därmed att beröra endast dessa. Mer om detta längre fram i uppsatsen.

I 7. Presentation av Trehörna socken

Trehörna socken ligger i sydvästra delen av Östergötland och tillhör Lysings härad. Ända till 1895 delades socknen i två län, Östergötlands respektive Jönköpings. Socken bildades dock redan på 1640-talet på begäran av den dåvarande ägaren till Trehörna säteri. Sockennamnet kom därmed att bli Trehörna. Säteriet hade i sin tur antagit namnet efter Trehörnasjön som en gång i tiden hade formen av en trehörning.

Socken har en areal på 97,10 km² varav endast 8% är åker, 12% äng och hela 73% utgörs av skogsmark. De ängar och åkrar som finns är över lag steniga och magra. Jordmånen består av sandmylla och örjord med klappersten. Trehörna är sålunda en skogsbygd och som sådan förhållandevis glest befolkad. År 1850 hade socknen 805 invånare, 1870 635 stycken men 1910 hade befolkningen stigit till 970 invånare.¹⁵ Detta berodde framför allt på att socknens storlek hade

ökat genom anslutning av några gårdar och byar från Rinna socken. Gårdarna är av skiftande storlek och tillhör socknens allmoge eller säteriet.¹⁶

II. Immigrationen till Trehörna socken 1850-94

II 1. Förlopp

Trehörna är som sagt beläget i Östergötland på gränsen till Småland. Det är en fattig skogsbygd med små gårdar och mängder av torp och backstugor. Till sin karaktär liknar socknen mer Småland än Östergötland. Den ingår således i det stora emigrationsområdet som utgörs av Småland, södra Väster- och Östergötland.

Den första utvandringen till Amerika från Trehörna skedde år 1855 då en person begav sig. Som vi kommer att se i tabell 1 så var det förhållandevis få som emigrerade ända fram till 1865. De perioder som i Trehörna toppade emigrationen var 1865-69 med 64 stycken utvandrande respektive 1880-84 då 96 stycken emigrerade. Under de 44 åren som jag har undersökt utvandrade totalt 318 stycken. Under samma år, 1850-94, invandrades det 21 gånger från Amerika. De första fem åren utvandrade dock ingen till/ från Amerika. År 1869 skedde enligt inflyttningslängden den första immigrationen. Det var Axel Johansson som återvände, men det var troligen frågan om en "falsk emigration" eftersom han inte var bortrest mer än ett par månader¹. Han beskrivs utförligare i "Levnadsporträtt". Däremot återvände Anna Charlotta Emelie Karlsdotter 1873 från Amerika där hon hade varit i fyra år. Hon återvände till sina föräldrar som bodde på Säfsjön (1/16 m.) som de ägde och brukade. Den efterföljande perioden började immigrationen öka och mellan åren 1875 och 1879 återvände fyra stycken. I november 1875 kom mjölnarsonen Karl Peter Johansson tillbaka efter sex år i Amerika. Vid hemkomsten hade han hunnit bli 34 år och tog då anställning som dräng. Två år senare kom nästa immigranter, August Persson Lindgren med hustrun Hedda Mathilda Andersdotter. De flyttade till Wettersborg varifrån de även utvandrade en andra gång fyra år senare. De resterande undersökta åren återkom mellan två och åtta personer per period om fem år. Perioderna 1875-79, 1885-89 respektive 1890-94 toppade återinvandringen medan de under dessa år var lägre utvandring². Troligtvis var det frågande om förhållandevis "goda" år inom jordbruket. 1880-talet var det decennium då emigrationen kulminerade för att sedan vara på tillbakagång. I min studie utvandrade 48% då av de som begav sig under de 44 åren. I tabellen ges de totala siffrorna, likaså diagram 1.

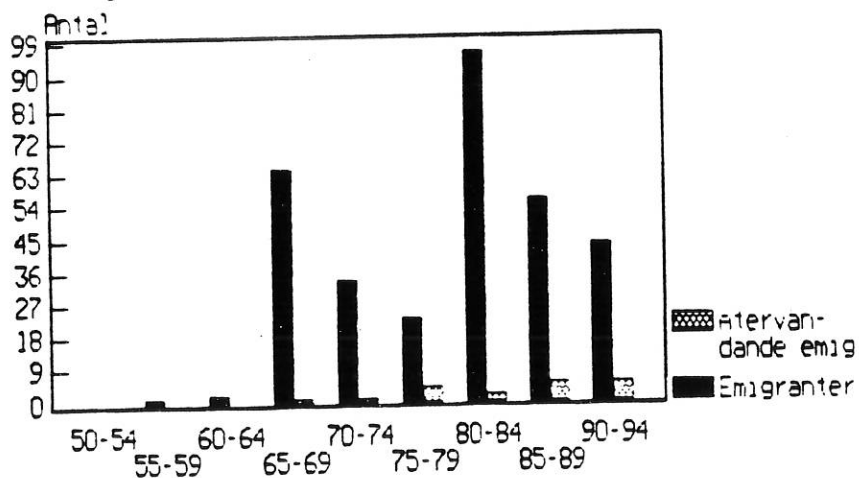
Tabell 1:

EMIGRATIONEN RESPEKTIVE IMMIGRATIONEN 1850-94³

ÅR	EMIG	IMMIG	PROCENT
1850 - 54	-	-	-
1855 - 59	1	-	-
1860 - 64	2	-	-
1865 - 69	64	1	1,6
1870 - 74	33	1	3,0
1875 - 79	23	4	17,4
1880 - 84	96	2	2,1
1885 - 89	56	8	14,3
1890 - 94	43	5	11,6
SUMMA	318	21	-

Källor: Trehörna kyrkoarkiv, husförhörsl. samt flytningsl.

Diagram 1.
Emigranter från, resp återvändande emigranter till Trehörna socken 1850-94.



Källor: se Tab. 1.

De flesta stannade i Amerika för gott , men en del återvände dock. Till Trehörna återvände 6,6%. Anledningarna var individuella och är svåra att säkert fastställa idag. Man kan bara gissa sig till vad som fick dem att komma tillbaka. Tre olika orsaker till återinvandringen exemplifieras längre fram i avsnittet "Levnadsporträtt".

II 2. Sammansättning

I Trehörna bosatte sig 14 personer som immigrerat från Amerika. Av dem var nio män, fyra kvinnor och ett barn. I procent blir samma siffror för män 60%, kvinnor 33% och barn 7%. Den genomsnittliga åldern för hemkomsten till Sverige och Trehörna var 34 år⁴ , men den manliga medelåldern var något högre, 36 år jämfört med kvinnornas 27 år.

46% var gifta vid återinvandringen. Uppdelat på könen blir siffrorna annorlunda, 67% för männen respektive 33% för kvinnorna. Fem av de återvändande männen var redan gifta när de utvandrade, varav en änklings. Många av dem reste dock ensamma, ofta var det sk arbetsvandring. Tre av de resterande männen blev gifta efter återkomsten. Endast en man förblev ogift. Två kvinnor var hustrur efter immigrationen medan en ännu var ogift piga. Ytterligare en kvinna var piga men kom även att förbli det livet ut.⁵

II 3. Emigrationens längd

Amerikavistelsens längd varierade högst väsentligt. Mycket beroende på vad avsikten med resan från början varit. I genomsnitt var Trehörnaimmigranten borta i fem år. Då har jag räknat bort dem som återkom till Trehörna igen innan ett år hade gått. De kan nämligen aldrig ha hunnit till Amerika tur och retur på denna korta tid. Likaså har flera personer fallit bort eftersom jag inte funnit deras utvandringsdatum, då de begett sig från andra socknar. Vi fortsätter att jämföra män med kvinnor, nu vad det gäller genomsnittstiden i Amerika. Resultatet för män blir 4,1 år och 7,3 för kvinnor.⁶

Tabell 2:

Genomsnittstiden i Amerika

ANTAL ÅR	MÄN	KVINNOR
1 - 3	4	-
4 - 6	1	1
7 - 9	2	1
SUMMMA ⁷	7	2

Källor: Se tabell 1

II 4. Immigranternas vistelseort före utvandringen

De flesta av återinvandarna, 67%, hade tidigare anknytning till socknen. Tio personer utvandrade även därifrån medan fem stycken reste från andra församlingar.⁸

II 5. Statusförändring

Man kan anta att den dominerande faktorn till att så många begav sig till Amerika var möjligheten att komma ett steg uppåt på samhällsstegen, att kunna leva under bättre ekonomiska förhållanden. Till Trehörna återinvandrade dock 14 personer under de berörda 44 åren. Tyvärr flyttade många något eller några år efter det att de hade kommit till Trehörna. Försvann de från församlingen har det i många fall varit svårt att följa dem de tio önskade åren efter immigrationen. Situationen har varit precis den motsatta för de som immigrerade till Trehörna, men rest från någon annan socken. Status före och tidpunkten för avresan har

varit svåra att fastställa. Sju av de 14 personerna som uppsatsen berör är inte födda i Trehörna, men däremot har tre av dem flyttat dit innan de åker till Amerika. Man kan då se deras sociala status som Trehörnabor.

Drängen Gustaf August Andersson invandrade 1879 till Trehörna varifrån han också utvandrat (dock född i Säby). Tillsammans med sin familj flyttade han 1887 till Wäderstad. De var då arrendatorer. Tyvärr finns de inte upptagna i inflyttningslängderna där. Vart de tog vägen vet jag inte.

Göran Peter Samuelsson föddes i Linderås 1844 och utvandrade troligen även därifrån. I vilket fall fanns han inte i Trehörnas böcker förrän 26/12 1885 då han invandrade som arbetare. Jag vet däremot ingenting om hans bakgrund före Amerikavistelsen eller något om honom och hans familj sedan de flyttat till Orlunda 1887. De finns inte nämnda där i husförhörslängderna.

Johan Andersson föddes 1849 i Björkö, varifrån han förmodligen även emigrerade. Han invandrade 1891 till Trehörna men flyttade bara två år senare vidare till Säby med sin familj. Han hade gift sig med Hulda Josefina Johansdotter i Amerika. Hon var född i Trehörna och hade även utvandrat därifrån med sin oäkta dotter Anna Josefina Ingeborg. När familjen flyttade till Säby försvinner även de från min undersökning.

Arbetaren August Persson Lindgren invandrade med hustru till Trehörna 1881. När och varifrån de utvandrat till Amerika är för mig obekant. Likaså deras öde efter det att de utvandrat en andra gång. Vid utvandringen var han dock skomakare.

Anna Charlotta Emelie Karlsdotter utvandrade från Trehörna 1869 och återvände 1873. Några månader efter hemkomsten gifte hon sig dock och flyttade med maken till Örebro. Jag vet ingenting om deras liv efter att de flyttat dit.⁹

Karl Peter Johansson återvände 1875 till Trehörna som dräng men flyttade redan efter två år till Åby enligt utflyttningslängderna. Tyvärr finns han inte noterad i Åbys inflyttningslängder.

Dessa immigranter har jag alltså inte fullständiga uppgifter om och det är då svårt att bedöma om deras sociala ställning har förbättrats i och med Amerikaresan. Det är bara fem personer som jag har kunnat följa genom hela livet. Av dessa kommer tre att beskrivas närmare i nästa avsnitt (II 6.) och därmed kommer jag bara att beröra de övriga två här.

Janne August Karlsson utvandrade 1874 och återvände igen 1882 som dräng, vilket han kom att förbli ända fram till 1895 där undersökningen slutar.

Hulda Fredrika Johansson (ovanligt nog bär hon ett son-namn) både utvandrade och återvandrade 1888 med bara en månads mellanrum. Hon är därmed en sk "falsk emigrant".

Även om jag inte har kunnat följa många av personerna livet igenom så tycker jag dock att man kan se en klar förbättring i mångas status. Att komma upp sig från en backstuga, som Johan August Jonsson gjorde (se utförligare avsnitt II 6.), till att bli ägare av en gård var stort. Att bli arrendator från att ha varit dräng var inte ett lika stort steg, men dock en förbättring.

II 6. Levnadsporträtt

Det kan vara på sin plats att kortfattat behandla några återinvandrades levnadsöde. Jag har valt tre öden, som illustrerar tre olika strategier. Det första är ett exempel på arbetsvandring, det andra gäller "besöksvandring" och det tredje speglar situationen för en socialt märkt person. Det sista är också exempel på "falsk utvandring" dvs där emigranten av någon anledning aldrig kom så långt som till Amerika.

Johan August Jonsson

I Ödeshög socken föddes Johan August Jonsson den 22 januari 1845.¹⁰ Han bodde på Gyllinge och var oäkta son till pigan Maja Carin Jonsdotter. Drängen Johan Peter Andersson erkände dock faderskapet, vilket var ovanligt. År 1874, den 15 november gifte sig Johan August och de kom att bo i Trehörna som inhyse på backstugan Beckhemmet (under Källvik).¹¹ Vid 35-års ålder reste maken utan familj (de hade nu fått två barn) till Amerika. Några dagar före jul två år senare återvände han till Beckhemmet och sin familj. Amerikaresan kom att upprepas ytterligare två gånger inom de närmaste tio åren, han reste alltid ensam och kom efter några år hem till hustru och barn igen.¹² År 1892 flyttade dock familjen till Tullporten på 1/16 mantal som de köpte och brukade.¹³

Mannens resor över Atlanten var troligen rena arbetsvandringar för att tjäna ihop pengar, som man kunde använda för att köpa gården.

Gustaf Wilhelm Johansson

Gustaf Wilhelm Johansson såg dagens ljus den 26 juni 1822.¹⁴ Han föddes i Trehörna och kom att bo på torpet Fällan (under Fiflefall) som inhyse arbetare. 32 år gammal gifte han sig på julafton 1854 med Hedda Kristina Sundelius.¹⁵ Hon hade blivit änka året innan och hade tre barn i det första äktenskapet. De bosatte sig på gården Drottningtorp, 1/4 mantal. Där kom de att bo med deras gemensamma barn ända till 1872 då Hedda Kristina avled i en bröstsjukdom.¹⁶ År 1875 flyttade Gustaf Wilhelm till byn Råttåsa, den gård som han kom att äga och bruka var på 1/24 mantal¹⁷. Efter några år började Gustaf Wilhelms resor till Amerika. Första gången han stod som emigrerande i utflyttningslängslängderna var 9 juli 1888. Redan den 12 november återkom han till Fällan. Var han har varit vet jag inte, men ända till Amerika kan han inte ha kommit. Dit kom han i alla fall då han begav sig en andra gång, 1 mars 1890, vid 68 års ålder.¹⁸ Troligen besökte han, eller tänkte stanna hos sin styvson Johan Olof Herman Karlsson som hade emigrerat redan 1880. Amerikavistelsen varade lite drygt ett år för Gustaf Wilhelm, liksom den nästa och sista resan som påbörjades hemma i Fällan, Trehörna 7/5 1892 och slutade på samma plats 6/11 1893.

Axel Johansson

Axel Johansson föddes den 5 februari 1841 i Trehörna församling.¹⁹ Han bodde och arbetade som dräng på Ekeberg med Lassarp ända till han gifte sig som 23-åring. 16 maj 1864 stod bröllopet mellan honom och Kristina Andersdotter.²⁰ De flyttade till gården Olstorp, som de arrenderade. Där föddes, lite drygt ett år efter deras bröllop, dottern Anna Charlotta. Några år senare, 1869,²¹ rymde plötsligt Axel utan hustru och dotter med destination Amerika. Anledningen till att han åkte utan attest var anklagelser om blodskam²² med svärmodern. Det var ett allvarligt brott som troligen även förde med sig ryktesspridningar i bygden. Axel återkom dock till Trehörna efter ett par månader, vilket antyder att han aldrig kom till Amerika. Han flyttade nu tillsammans med hustrun och dottern till byn Hålan, där han blev ägare av en gård på 1/8 mantal. Han blev aldrig dömd för blodskamsbrottet, vilket gjorde det möjligt för honom att återvända.

III 1. Sammanfattning och jämförelser

Under andra hälften av 1800-talet och under de första decennierna av 1900-talet utvandrade över en miljon svenskar till Amerika. De främsta bevekelsegrunderna till att utvandra var de dåliga förhållandena som många levde under. År av missväxt och arbetslöshet förstärkte ytterligare emigrationstendensen. Det har forskats och skrivits mycket om denna företeelse, men däremot har immigrationen kommit i skymundan.

Till Trehörna invandrade den tidigaste emigranten 1869 och efter honom kom ytterligare 13 personer att återkomma under de 44 åren.

Återinvandringsfrekvensen för Trehörna nådde sin topp mellan åren 1875 och 1879 då 17% återvände.¹ Skatelövs immigrationstopp låg mellan 1891 och 1894 och var 13,7%. Jämför man frekvensen mellan olika socknar visar det sig att de sydligare belägna, som undersökts, har något lägre procentuell återinvandring. Trehörna 7% (1850-1894), Åtvid 5% (1874-1910) och Skatelöv 4% (1851-1894). Man bör dock notera att mätningarna är gjorda vid olika tidpunkter och kan därmed endast användas som ungefärliga jämförelser. Detta bestyrks av att återinvandringsfrekvensen till Sundsvall ligger i topp med sina 9% (1875-1913). Däremot vet vi att under de tidigare decennierna, som Trehörna, Åtvid och Skatelöv exemplifierar, utvandrar få från detta nordliga område och sålunda återvände ännu färre.²

Ytterligare förhållanden som urskiljer Sundsvall från de andra socknarna är bl a sammansättningen på immigranterna. Från Östergötland och Smålandsförsamlingarna var ensamutvandringen dominerande medan det i Sundsvall var hela familjer. Därmed var det också fler barn och personer mellan 20 och 30 år som kom tillbaka. I Trehörna låg genomsnittsåldern för de som återvände på 34 år, den var likaså 34 år för Skatelöv. Några jämförliga siffror för Åtvid finns inte beräknade, däremot genomsnittstiden de var i Amerika. För männen var den två år och för kvinnorna fyra år.³

I och med att de flesta familjerna som immigrerade kom ifrån Sundsvallområdet toppar de även jämförelsen vad det gäller äkta makar. 62% av männen och 57% av kvinnorna var stadgade medan siffrorna sjunker till 36% respektive 33% för Skatelöv och 33% respektive 13% för Trehörna. Åtvid skiljer sig här markant från de andra socknarna, särskilt Skatelöv och Trehörna, med vilka Åtvid tidigare har visat närliggande siffror.⁴ Vad detta beror på vet jag inte.

Anledningen varför man utvandrade var som sagt skiftande. Ibland hade man beslutat sig för att bosätta sig för gott, men ofta var det frågan arbetsvandringar. Amerikavistelsen var då bara avsedd att vara ett per år. Så länge som behövdes för att arbeta ihop tillräckligt med pengar för att kunna avancera något i Sverige. Här visar alla områdena ungefär lika lång, eller snarare kort, utvandringstid. Skatelövsborna emigrerade i snitt sex år, Trehörnaborna fem år och Åtvidabergarna fyra år. Tedebrand har i sin avhandling funnit att norrlänningarna höll sig ifrån Sundsvallsdistriktet mellan ett och fyra år. I alla undersökningarna visar det sig med andra ord att svenskarna var borta ganska få år, vilket stärker hypotesen att det många gånger rörde sig om arbetsvandringar.

Ännu en skiljelinje kommer i dagen när man jämför de olika författarnas konklusioner vad det gällde statusförändringen vid återkomsten. Tedebrand och Knudsen, som utfört undersökningarna om Västernorrland respektive Åtvid, finner att immigranternas sociala ställning över lag inte har förbättrats. I motsats till detta står Dackmans Skatelöv samt min undersökning om Trehörna. Vi tycker oss båda se en klar tendens till förbättrade villkor. Socialt och ekonomiskt lyckas flera återinvandrare förbättra sin situation jämfört med tiden före emigrationen.

Som vi sett var utvandringen stor från både landsbygden och städerna, men trots detta kom många även att förbli Sverige trogna. När släktingarna och vännerna som emigrerat beslutat sig för att återvända, kände de ofta en längtan tillbaka till sin forna hembygd med kära och nära. Sålunda var återflyttningen till den fd hemorten övervägande. Enligt Tedebrand visade inte emigranterna böjelser att flytta till mer industrialiserade miljöer än de bott i innan Amerikaresan. Alla fyra berörda socknar exemplifierar detta. I Norrland återvände 80% av immigranterna till sin hemsocken. I Skatelöv var motsvarande siffra 85%, medan den var 76% i Åtvid och 67% i Trehörna.⁵

Notförteckning

I Inledning

1. Ljungmark, L., Den stora utvandringen, Stockholm 1965, s. 48ff
2. Tedebrand, L-G., Västernorrland och Nordamerika 1875-1913 - Utvandring och återinvandring, Uppsala 1972, s. 11
3. Beijbom, U., Amerika, Amerika - en bok om utvndringen, Lund 1977, s. 18ff
4. Ibid., s. 74
5. Torpare= arrenderade mindre jordbruksenheter, torp, på herrgårdarnas eller bondgårdarnas utmarker. Uppifter från Nordborg, L-A, Svensk historia under 1800- och 1900-talen, Stockholm 1988, s. 48f
6. Backstugesittare= människor som bodde i små, eländiga stugor på en jordägares utmark utan att därför som torparen bruka hans jord. Stugorna låg ofta samlade på gammal allmänningsjord utanför bondebebyggelsen. De hade en mindre jordbit lagom för ett potatisland till husbehov. Inkomst: lönearbete på gårdarna. Uppg. Ibid. s. 48f
7. Beijbom, s. 93
8. Norman, H., och Runblom, H., Amerikaemigrationen i källornas belysning, Uddevalla 1980, s. 12f
9. Beijbom, s. 98f
10. Norman/Runblom, s. 14
11. Ibid., s. 41 Ljungmark, s. 177
12. Ibid., s. 176f
13. De socknar som har kyrkoarkiv i Landsarkivet i Vadstena
14. Ett intyg som man hämtade ut hos prästen, det var ett bevis på att man flyttade ifrån socknen. Det skulle man sedan lämna till prästen i den församlingen dit man ämnade flytta.
15. Ridderstad, A., Östergötlands beskrivning, del II:2, Stockholm 1918, s. 730

16. Tham, W., Beskrivning öfver Linköpings län, del 2, Stockholm 1854-55, s. 639ff

II Immigrationen till Trehörna socken 1850-1894

1. Trehörnas kyrkoarkiv, Flyttningsslängder 1850-94, VaLa
2. Ibid, VaLa
3. Ibid., VaLa
4. Denna beräkning är gjord utan Gustaf Wilhelm Johansson, eftersom jag anser att han inte har en representativ ålder. Han skulle med sina tre invandringstillfällen vid hög ålder snedvrída genomsnittsåldern då undersökningen baseras på så få personer. Med Gustaf Wilhelm blir åldern 47 år.
5. Trehörnas kyrkoarkiv, Husförhörslängder 1850-65, 1876-95, VaLa
6. Ibid., Flyttningsslängder 1861-94, VaLa
7. Ibid.
8. Trehörnas kyrkoarkiv, Flyttningsslängder 1861-94, VaLa
Linderås kyrkoarkiv, Födelseböcker 1844, VaLa
Björköns kyrkoarkiv, Födelseböcker 1849, VaLa
Ödeshögs kyrkoarkiv, Födelseböcker 1845, VaLa
Mjölbys kyrkoarkiv, Födelseböcker 1841, VaLa
Ekebys kyrkoarkiv, Födelseböcker 1848, VaLa
9. Trehörnas kyrkoarkiv, Husförhörslängder 1850-65, 1876-95, VaLa
Säbys kyrkoarkiv, Husförhörslängder 1887-94, Flyttningsslängder 1893-1901, VaLa
Wäderstads kyrkoarkiv, Flyttningsslängder 1887, VaLa
Åbys kyrkoarkiv, Husförhörslängder 1877-85, Flyttningsslängder 1877, VaLa
10. Ödeshögs kyrkoarkiv, Födelseböcker 1845, VaLa
11. Trehörna kyrkoarkiv, Husförhörslängder 1871-80, VaLa
12. Ibid., Flyttningsslängder 1879-94, VaLa

13. Ibid., Husförhörslängder 1886-95, Flyttningsslängder 1879-92, VaLa
14. Ibid., Födelseböcker 1822, VaLa
15. Ibid., Husförhörslängder 1871-80, VaLa
16. Ibid., Lysnings- och vigselböcker 1845-61, VaLa
17. Ibid., Död- och begravningsböcker 1860-97, VaLa
18. Ibid., Flyttningsslängder 1879-94, VaLa
19. Ibid., Födelseböcker 1841, VaLa
20. Ibid., Lysnings- och vigselböcker 1845-61, VaLa
21. Ibid., Flyttningsslängder 1861-78, VaLa
22. Ibid., Husförhörslängderna 1876-80, VaLa
 Blodskam= samlag mellan personer som är så nära släkt att de inte får ingå äktenskap,
 incest.

III Sammanfattning och jämförelser

1. Trehörna kyrkoarkiv, Flyttningsslängder 1861-94, VaLa
2. Dackman, T., Amerika tur och retur - de första återinvandrarna från Amerika till Skatelövs socken 1851-94, s. 21
 Knudsen, C., Nyckeln till Framgång? - Återinvandrarna från Amerika till Åtvids socken 1874-1910, s.59
 Tedebrand, L-G., Västernorrland och Nordamerika 1875-1913 - Utvandring och återinvandring, s. 233
3. Dackman, s. 22
 Knudsen, s. 60
 Tedebrand, s. 249f

4. Dackman, s. 22
Knudsen, s. 61
Tedebrand, s. 244f
5. Dackman, s. 23
Knudsen, s. 60f
Tedebrand, s. 239f

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur

- Beijbom, U., Amerika, Amerika! - En bok om utvandringen. Lund 1977.
- Beijbom, U., och Johansson, R., Drömmen om Amerika. Stockholm 1971.
- Dackman, T., Amerika tur och retur - de första återinvandrarna från Amerika till Skatelövs socken 1851-94. Linköping 1989.
- Johansson, J., Emigrationsförlopp - Sammanfattning, En Smålandssocken emigrerar - en bok om emigrationen till Amerika från Långasjö socken i Kronobergs län. Växjö 1967.
- Knudsen, C., Nyckeln till Framgång? - Återinvandrarna från Amerika till Åtvids socken 1874- 1910. Linköping 1990.
- Larsson, L-O., Historia kring Huseby, Skatelövskronika 1978. Växjö 1978.
- Ljungmark, L., Den stora utvandringen - Svensk emigration till USA 1840-1925. Stockholm 1965.
- Norborg, L-A., Svensk historia under 1800- och 1900-talen. Stockholm 1988.
- Norman, H., och Runblom, H., Amerikaemigrationen i källornas belysning. Uddevalla 1980.
- Ridderstad, A., Östergötlands beskrivning II:2. Stockholm 1918.
- Tham, W., Beskrivning öfver Linköpings län, del 2. Stockholm 1854-55
- Tedebrand, L-G., Västernorrland och Nordamerika 1875-1913 - Utvandring och återinvandring. Uppsala 1972.

Uppslagsverk

Bonniers stora lexikon. Falkenberg 1985.

Otryckta källor

Landsarkivet i Vadstena

Trehörna kyrkoarkiv:

Husförhörslängder/böcker 1822-35, 1850-65, 1876-1900

Flyttningsslängder 1861-94

Födelse- och dopböcker 1800-66

Lysnings- och vigselböcker 1845-97

Död- och begravningsböcker 1860-97

Björköns kyrkoarkiv:

Födelseböcker 1849

Ekebys kyrkoarkiv:

Födelseböcker 1848

Linderås kyrkoarkiv:

Födelseböcker 1844

Mjölby kyrkoarkiv:

Födelseböcker 1841

Säbys kyrkoarkiv:

Husförhörslängder 1850

Flyttningsslängder 1893-1901

Födelseböcker 1850

Wäderstads kyrkoarkiv:

Husförhörslängder 1887-94

Flyttningslängder 1887

Åbys kyrkoarkiv:

Husförhörslängder 1877-85

Flyttningslängder 1877

Ödeshögs kyrkoarkiv:

Födelseböcker 1845

Bilaga

1. Förteckning över berörda gårdar och deras mantal i Trehörna

Drottningtorp 1/4 mantal, 33 hektar, en ägare

Ekeberg med Lassarp en m., 356h., sex ägare

Hålan 1/2 m., 168 h., sex ägare

Olstorp 1/2 m., 123 h., militiebostad

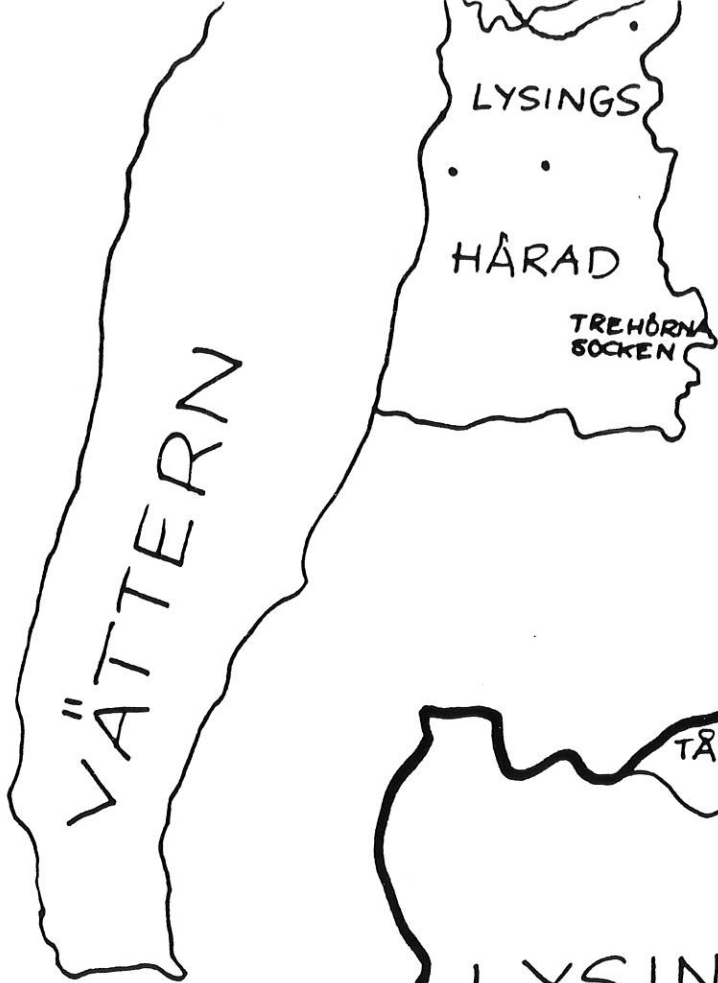
Råtnåsa 1/8 m., 29 h., sju ägare

Slangeryd en m., 326h., en ägare

Stubben 5/8 m., 178h., 178 h., tre ägare

Vättersborg 1/4 m., Lysing härads allmänning

2. Karta över Lysings härad och Trehörna socken



KARTA ÖVER LYSINGS HÄRAD
OCH TREHÖRNA SOCKEN I
ÖSTERGÖTLAND

